

Meer dan melk alleen?

Dierenwelzijn als inkomstenbron

LECTORAAT WELZIJN VAN DIEREN

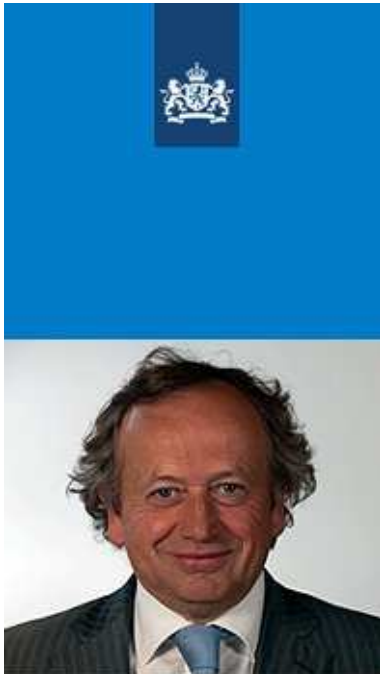
Hogeschool

VAN HALL
LARENSTEIN

ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Hans Hopster
PZ-dag: 23 november 2010

LNV > EL&I

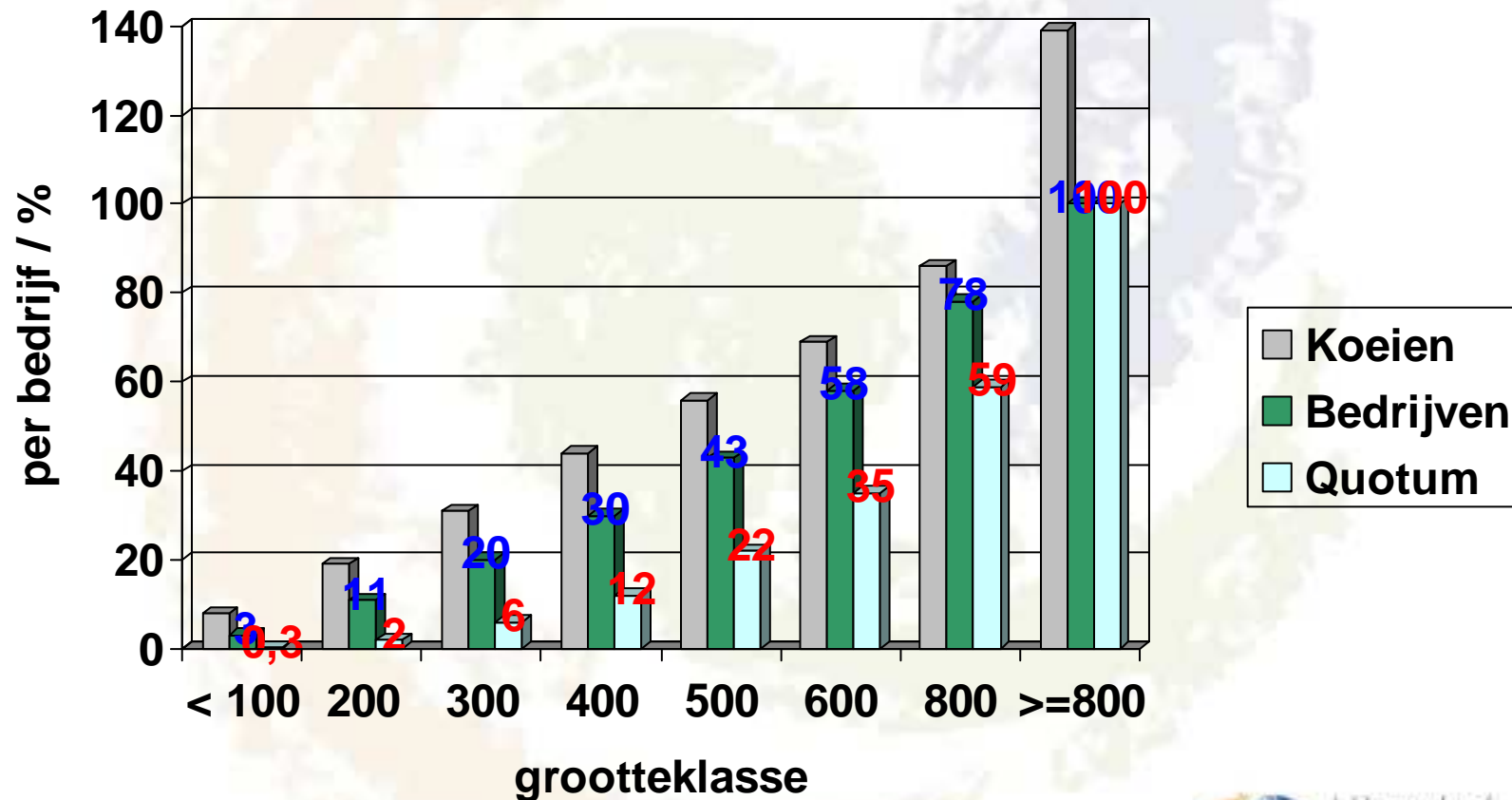

**De staatssecretaris van
Economische Zaken,
Landbouw & Innovatie**

Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag

Melkveehouderij anno 2010

Rentabiliteit

Bedrijfsomvang (nge)	50	104	224
Oppervlakte (ha)	24,2	45,8	91,0
Melkkoeien (n)	35	73	154
Inkomen uit bedrijf (€)	30.900	76.500	121.100
Besparingen (€)	- 6.500	21.200	48.600
Netto resultaat (€)	- 47.500	- 41.400	2.600

(Bron: LEI-bedrijvnet 2008 voorlopige resultaten)

Problematiek en perspectief van de melkveehouderij (1965)

- 0-10: 89.000, 10-20: 52.000, > 20: 21.000
- Meer nog dan voorheen zullen de toekomstige ondernemers en werknemers op hun moeilijke taak moeten worden voorbereid en bij het vervullen van deze taak moeten worden ondersteund door onderwijs en voorlichting.
- Structuurverbetering & schaalvergroting

Consumentenwensen

De belangrijkste wens van mensen rondom dierenwelzijn is eenduidig te verwoorden in 'uitloop naar buiten voor de dieren'.

Respondenten vinden die uitloop belangrijk om landbouwhuisdieren voldoende ruimte, daglicht en bewegingsvrijheid te bieden.

Oftewel: productiedieren moeten hun natuurlijk gedrag kunnen vertonen.

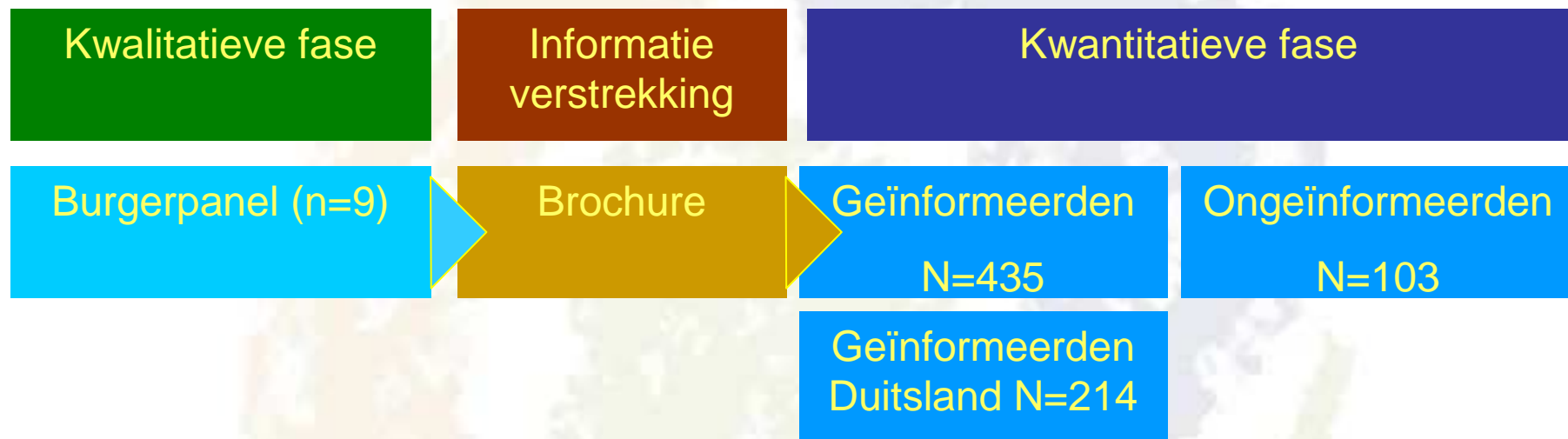
Vrouwen, mensen met een hogere opleiding of inkomen en ouderen maken zich meer dan gemiddeld zorgen over het dierenwelzijn in de veehouderij.

Ook lijken mensen met kleine huisdieren zich meer zorgen te maken.

Mensen met familiebanden in de veehouderij beoordelen de huidige praktijk positiever.

(Bron: V. Beekman et al., 2002. Diergericht ontwerpen: consumentenwensen rond dierenwelzijn)

Koeien hebben het zo slecht nog niet

Op melkveebedrijven zit het wel goed met de zorg voor dieren en de ruimte in de stal, vindt een meerderheid van de Nederlandse burgers. Maar ze keuren de toename van het aantal bedrijven waar de koeien permanent op stal staan af. De introductie van de melkrobot beoordelen burgers als gunstig voor de koe, omdat ze dan zelf kan kiezen wanneer ze zich wil laten melken.

(Rathenau, 2003)

120 dagen/jaar, minimaal 6 uur/dag

Contact

Wilt u samen met een adviseur kijken naar de mogelijkheden van weidegang op uw bedrijf?

[Vraag het advies hier aan](#)

Gratis onafhankelijk advies over weidegang

Twijfelt u over uw keuze voor weiden of opstallen van uw melkkoeien?

Een onafhankelijk advies vanuit [Stichting Weidegang](#) helpt u op basis van de nieuwste inzichten een goed onderbouwde beslissing te nemen. Op deze website vindt u [meer informatie](#) over dit gratis en onafhankelijke advies. Natuurlijk kunt het advies ook direct [aanvragen](#).

Meer informatie over de stichting

Stichting Weidegang werkt samen met **Koe & Wij**

Meer informatie over het adviesgesprek

Een kijkje in de keuken van een adviesgesprek

Emotionele kwaliteit

Start van het weideseizoen
Aarle Rixtel: 3000 bezoekers

Imago veehouderij

- 80% van de bevolking is indifferent
- 10% is tevreden
- 10 % is ontevreden

(Baltussen, 2010. pers.med. Op basis van onderzoek in Limburg)

Waardenoriëntaties

Nieuwe conservatieven

De liberaal-conservatieve maatschappelijke bovenlaag die technologische ontwikkeling omarmt en zich verzet tegen sociale en culturele vernieuwing.

Traditionele Burgerij

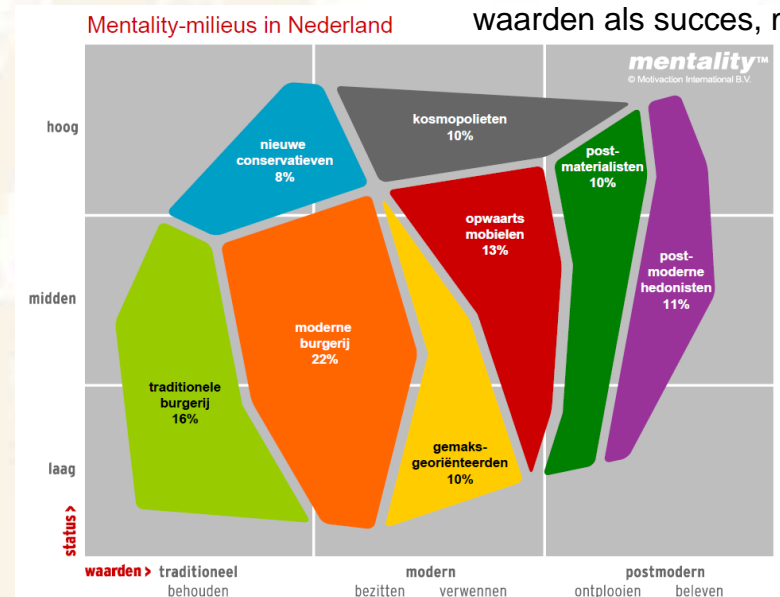
De moralistische, plichtsgetrouwe en op de status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen.

Moderne burgerij

De conformistische, statusgevoelige burgerij die het evenwicht zoekt tussen traditie en moderne waarden als consumeren en genieten.

De kosmopolieten

Kritische wereldburgers die postmoderne waarden als ontplooiën en beleven integreren met moderne waarden als succes, materialisme en genieten.

Postmoderne hedonisten

De pioniers van de beleveniscultuur, waarin experiment en het breken met morele en sociale conventies doelen op zichzelf zijn geworden.

Postmaterialisten

De maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooiën, stelling nemen tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu.

De gemaksgoerienteerden

De impulsieve en passieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven.

Opwaarts mobielen

De carrièregerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning.

Kijk op koeien

Melkkoeien (juli 2010)

Melkkoeien (juli 2010)

Melkkoeien (juli 2010)

Melkkoeien (juli 2010)

Dierenwelzijn houdt burgers bezig

Top 5 van Kamervragen met grootste media-aandacht

	Oplage	Partij	Kamerleden	Onderwerp
1	4.411.122	GroenLinks en PvdD	Van Gent en Thieme	Megastallen
2	4.394.651	PvdD	Thieme	Uitzetten zwijnen door jagers
3	3.044.490	PvdD	Ouwehand	Levende dieren in kerststallen
4	2.816.990	PvdD	Thieme	Lange afstandstransporten
5	2.120.588	PvdD	Thieme	Verwaarlozing van pluimvee, invoering van een verbod op de verrijkte kooi, controles op naleving van de EU vleeskuikenrichtlijn en voorkoming van een uitbraak van vogelpest

Tabel 9: de vijf vragen die de meeste media-aandacht hebben gekregen met partij, oplage, onderwerp en vraagstellers.

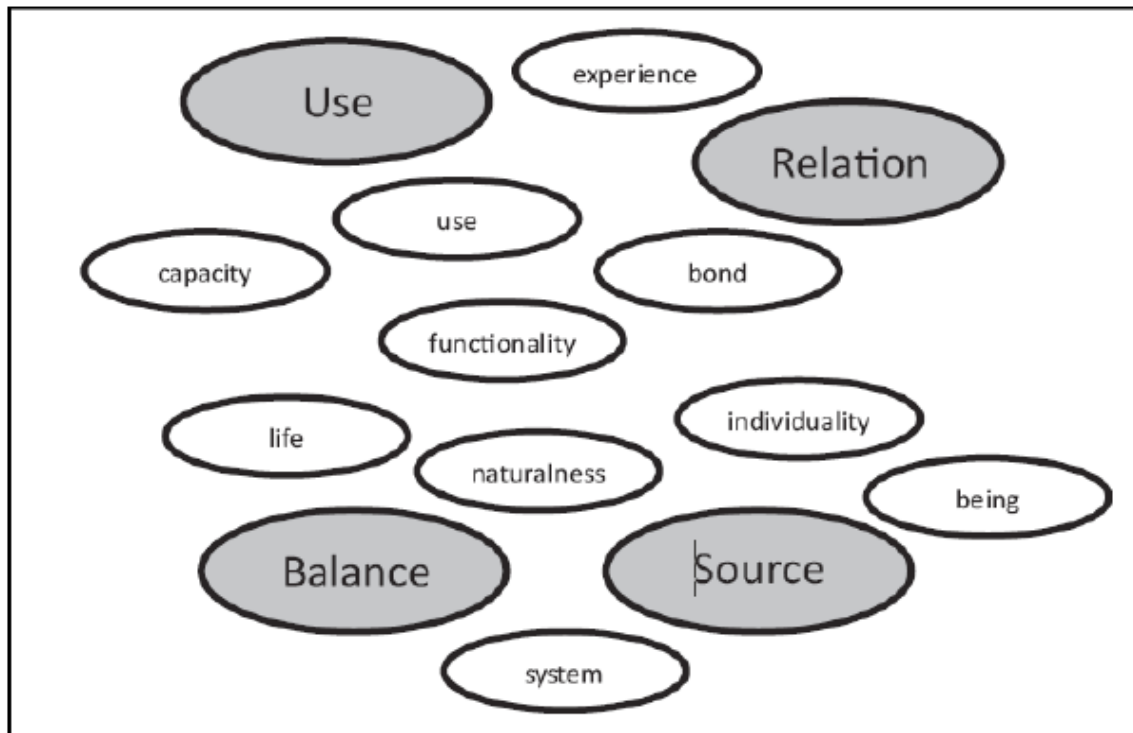
(Van der Star en Hardeman-Kleingeld, 2008)

Ying-yang van kernwaarden

- Moderniteit
  - + Efficiëntie, welvaart
  - Maatschappelijke kosten
- Tradities
  - + Romantiek, harmonie
  - Ouderwets, statisch
- Natuurlijkheid
  - + Domineren en cultiveren
  - Interventie, beschadiging

(Burgerpercepties; Boogaard, 2009)

Mens-dier relatie

Gebruik
(gebruikswaarde)

Relatie
(affectieve waarde)

Balans
(ecologische waarde)

Oorsprong
(oorspronkelijke
waarde individu)

Denkramen en waardecategorieën volgens Kupper (2009)

Pluraliteit, tolerantie en individualiteit

- Van homogeen naar heterogeen
  - herkomst, huidskleur en gezinssamenstelling
- Van uniform naar pluriform
  - Religie, levensbeschouwing, politieke gezindheid en levensstijl
- Van een minder naar een meer gedifferentieerd maatschappelijk bestel
  - Arbeidsverdeling, specialisaties, informatiesystemen
- Van lokaal naar mondiaal bereik
  - Informatie, kennisverwerving, beleving van gebeurtenissen

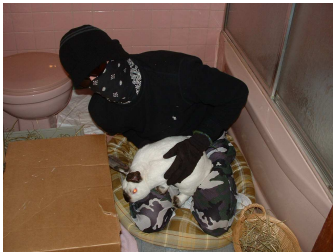
Schaduwen

- Relativisme van waarden
- Normen staan op de tocht
- Moraal is gemarginaliseerd tot privé-aangelegenheid
- Deflatie van het argument
- Overdracht van waarden stagneert
- Sceptisis, cynisme en wantrouwen

(Klapwijk 1994, 1995)

Grondhoudingen van mensen

Bevrijding van dieren

Dierenrechten

Dierenwelzijn

Diergebruik

Uitbuiting van dieren

Belang van het dier

Belang van de mens

Natuurmysticus

Participant

Partner

Rentmeester

Verlicht heerser

Heerser

(Op basis van een concept van Katherine B. Morgan (1986))

(Naar Wim Zweers "grondhoudingen", 1995)

Invloeden

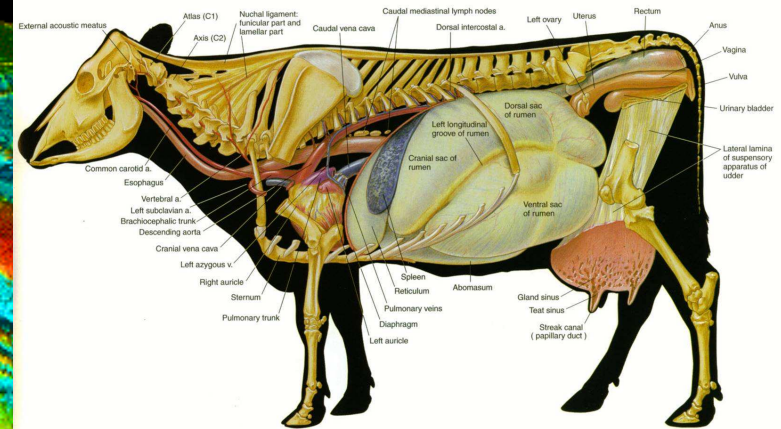
- Ervaring met de landbouw
- Connectie in de landbouw
- Zeer beperkt: verstrekken van informatie

- Waardeoriëntaties
  - Zoekrichting compromissen
    - Technologische oplossingen
    - Traditie en natuurlijkheid

(Burgerpercepties; Boogaard, 2009)

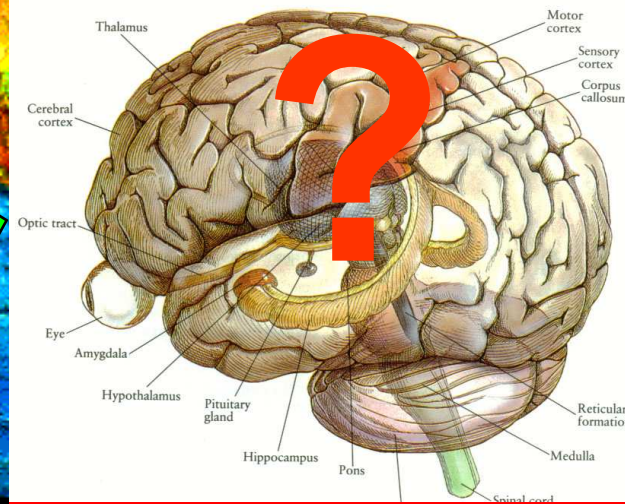
Kennis

Natuurlijk gedrag

Fysieke gesteldheid

Emoties/Bewustzijn

Scientific opinion

- Based on risk assessment
  - Leg and locomotion problems
  - Metabolic and reproductive problems
  - Behavioural, fear and pain problems
  - Udder disorders

Conclusies

- Bedrijfsgebonden dierziekten

1. Klauw- en beengebreeken

2. Uierontsteking

- 3. Vruchtbaarheid
- 4. Gedragsproblemen

1. Cubicle design (forward movement)
2. Space and access to outdoor conditions
3. Locomotion scoring

1. Prevention and cure

- Huisvesting

- Stalgebouw / weidegang
- Stalrichting

- Management

- Fokkerij
- Rantsoenen
- Omgang met de dieren

1. Long term genetic selection for high milk yield (from & size)
2. Without substantial compensatory husbandry

Transition feeding

Duurzame productie

- Duurzame productie en consumptie van voedingsmiddelen is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen: de keten van producent tot en met consument alsmede de maatschappelijke organisaties en de overheden (Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij, mei 2009).
- Genoemde partijen streven naar een veehouderij die, *met behoud van concurrentiekracht*, produceert met respect voor mens, dier, milieu en omgeving inclusief de zorg voor effecten van de Nederlandse veehouderij elders in de wereld.

Noodzaak vernieuwing

- Te weinig ruimte, slecht stalklimaat
- Te weinig comfort/bewegingsvrijheid
- Inspiratie
  - Kracht van Koeien, Koeientuin, Vrijloopstal, etc...
- Praktijk
  - Regeling IDSH en MDV

Overheidsbeleid

Nota Dierenwelzijn

- Verantwoordelijkheid bij de houder
- Overheid scheidt randvoorwaarden
- Minimumnormen via Level playing field
- Bovenwettelijke eisen via de markt

(15 oktober 2007: www.minInv.nl)

Peilers voor beleid

- **Respect voor intrinsieke waarde van het dier**

Dieren hebben een eigen waarde die los staat van de waarde en functie die mensen aan dieren toekennen.

- **Goed doen, niet schaden, autonomie**

Gehouden dieren kunnen behoeften voortvloeiend uit hun natuurlijk gedrag uiten, krijgen daglicht, hebben voldoende ruimte en ondergaan geen fysieke ingrepen als gevolg van de wijze van houden.

- **Dierenwelzijn**

Dierenwelzijn betreft de kwaliteit van het leven van het dier, waarbij de houder de “vijf vrijheden” respecteert en daarmee de grenzen van het adaptatievermogen van het dier niet overschrijdt.

Natuurlijk gedrag

- Natuurlijk gedrag is gedrag dat dieren onder natuurlijke omstandigheden geneigd zijn te laten zien, omdat het *plezierig* is en omdat het het *biologisch functioneren* bevordert (Bracke en Hopster, 2006).
  - Koeien moeten grazen
  - Varkens moeten wroeten
  - Kippen moeten scharrelen

Maar moet wel kloppen!!

Onderbouwing van claims is essentieel !!

Dierkenmerken

- **Natuurlijke gedrag**
  - Onderhoudsgedrag, sociaal gedrag, voortplantingsgedrag, exploratie en leren, ziekte gerelateerd gedrag
- **Fysieke gesteldheid**
  - Gedragsafwijkingen, ziekte, sterfte, verwondingen, verminderde weerstand, verminderde fertiliteit, slechte conditie, stresshormoonspiegels
- **Emoties en bewustzijn**
  - Frustratie, angst, plezier, lust, woede, zorg, paniek, spel en verlangen

Praktisch

(Welfare Quality)

- Goede voeding
    - Voorkom onder- en overvoeding
    - Vermijd langdurige dorst
  - Goede huisvesting
    - Comfort bij rusten
    - Goed klimaat
    - Bewegingsmogelijkheden
  - Goede gezondheid
    - Geen verwondingen
    - Ziekte voorkomen
    - Pijn vermijden
  - Goed gedrag
    - Sociaal gedrag
    - Geen afwijkend gedrag
    - Goede relatie met de mens
    - Weinig angst
- Check de conditie
Beschikbaarheid van water
- Variatie in ligposities, veilige plek
Hijgen, rillen, hygiëne
Uitglijden, vallen, uitrenmogelijkheden
- Huid, haren, gewrichten
Entingen, dierenartsbezoeken
Blootstelling aan agressie
- Affectie, spel
Dwangneurosen, agressie
Toenadering, vertrouwen
Niet schrikachtig

Hogeschool

VAN HALL
LARENSTEIN

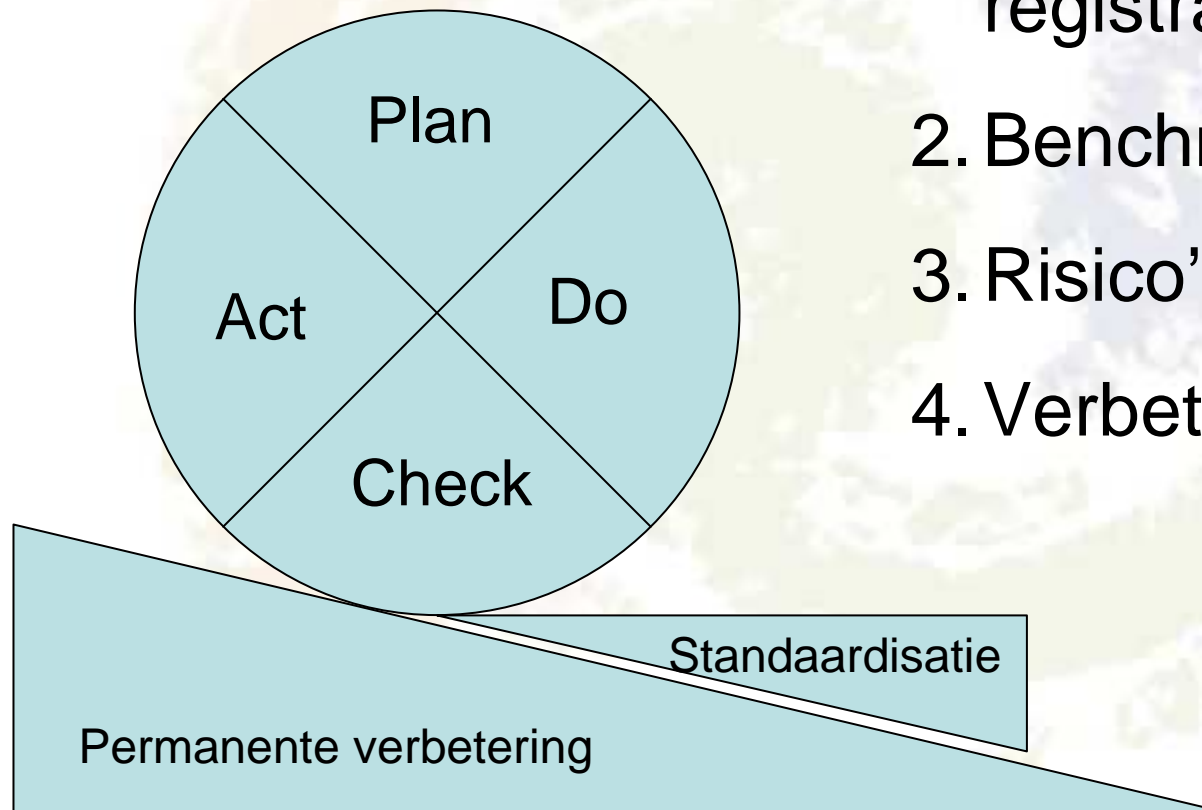
ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

Borging

- Stalconcept
  - Vrijloopstal
  - Kracht van koeien
- Huisvestingsaspecten
  - Vloeren, boxen, klimaat, ruimte
- Dierkenmerken
  - Locomotie, conditie, gedrag, uiergezondheid

Kwaliteitszorg

1. Systematische registratie
2. Benchmarking
3. Risico's vaststellen
4. Verbeterplan

Kritische perioden

- Eerste 6 weken na afkalven
- Tochtigheid / inseminatie
- Tijdens droogstand
- Geboorte / biestopname
- Overgang van melk naar ruwvoer

Kwaliteit loont

Voor de veehouder

Voor de koeien

Voor de maatschappij

Ik wens u veel succes!!

Bedrijfsopvolgers adriaan

Door vergrijzing en ontgroening:

Groen onderwijs levert niet genoeg vakmensen voor de arbeidsmarkt

Op termijn, in 2016, ontstaan er in de agrosector grote knelpunten in de arbeidsmarkt, aldus een in opdracht van LNV uitgevoerd onderzoek. Het groene onderwijs en bedrijfsleven moeten daarom nadrukkelijker samenwerken om dit op te lossen.

Bedrijven in de varkenssector kunnen moeilijk aan gekwalificeerde personeel komen, aldus een artikel in Vakblad V-focus van december 2008. Jaarlijks heeft

afnemen. Ondanks die afname levert het groene onderwijs niet genoeg gediplomeerde potentiële werknemers af om aan de vervangingsvraag te voldoen. Het

Schooluitval

Het rapport meldt cijfers over de aantallen leerlingen in het groene onderwijs. Het vmbo-groen telt 15.400 leerlijnen

Melkveehouderij

- Aantal bedrijven 2010 19.520
- Aantal medewerkers 7.500
- Afname 50% per 10 jaar
- Aantal bedrijven 2020 10.000
- Vervanging bedrijfshoofden 600 > 300/jr
- Vacatures medewerkers 750 > 1000/jr
- Actuele uitstroom MBO 450
- Actuele uitstroom HBO 100